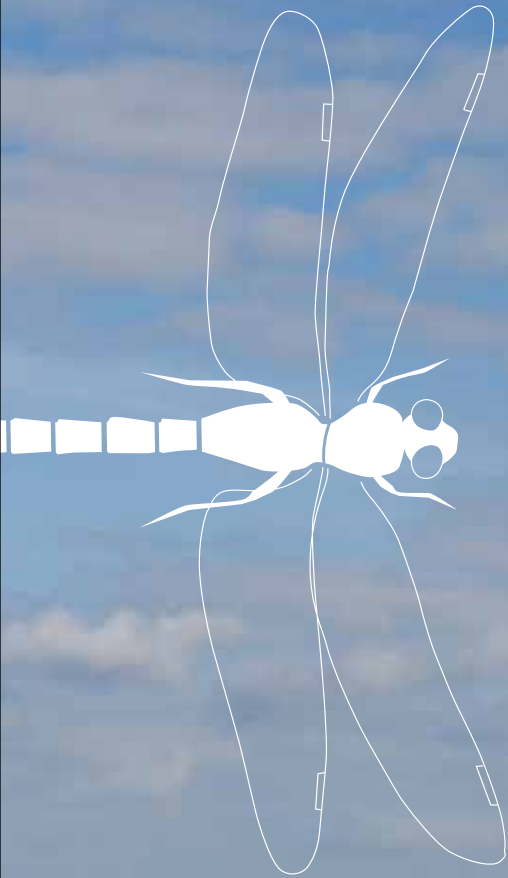

**Land
van
Ons**

Jaarverslag 2021

Colofon

Eindredactie: Thomas Landman

Redactie: Herman Verschuren

Vormgeving: Paul Beerten

*Foto voorzijde: Maarten Schrama, betreft
Polderlab Vrouw Vennepolder in Oud Ade.*

Inhoud

Onze hoogtepunten van 2021 6

Dit is Land van Ons 8

Nieuwe grondaankopen 11

Ontwikkelingen eerder aangekochte percelen 12

Beheerplannen voor biodiversiteit en landschapsherstel 20

Monitoring biodiversiteit en landschap 22

Kennisdelen binnen Land van Ons 26

Vrijwilligers 28

PR, marketing en communicatie 30

Korte keten 31

Interne organisatie 32

Vooruitblik op 2022 33

Financiën 34

Huttentut

Voorwoord

Het is 15 maart 2022 als ik dit voorwoord schrijf. De oorlog in Oekraïne begint aan haar 4e week. Gisteren is de *Landscoop* van maart verschenen. (De *Landscoop* is onze maandelijkse nieuwsbrief voor 25.000 deelnemers en andere belangstellenden.)

Mijn *Landscoop*-column had dit keer de titel ‘De 3 V’s van het leven’, van voedsel, veiligheid en voortplanting. Drie essentiële dingen voor al het leven op aarde. Dat is waar onze missie en visie over gaat: de omstandigheden scheppen om zoveel mogelijk soorten organismen een bestaan te geven. Ons werkgebied: het landbouwareaal van Nederland.

Voor de oorlog was dat landbouwareaal de pijler onder onze Nederlandse biodiversiteit. Daarna ging het bergafwaarts. Tegenwoordig zijn we meer dan doordrongen van de noodzaak om de biodiversiteit op het boerenland te herstellen, hoewel we dat de afgelopen decennia ook vaak dachten. Maar ervan doordrongen zijn en vervolgens feitelijke maatregelen nemen, zijn helaas twee verschillende dingen.

De complexe problematiek rond klimaat en biodiversiteit wordt in de politiek teruggebracht tot twee allesoverheersende issues: het terugbrengen van de CO₂-uitstoot en verduurzaming van onze energieconsumptie. Beide zijn zonder twijfel belangrijk. Maar de focus ligt nog steeds exclusief op de behoeften en problemen van het menselijke ras. De overlevingskansen van al die andere soorten op aarde krijgen veel minder aandacht. Het is als het redden van een drenkeling in het water: maak je je druk om je eigen kleren die wel eens vies zouden kunnen worden, of ben je bezorgd om het leven van die ander?

Bij Land van Ons proberen we het laatste te belijden. Proberen? Ja, want je ziet dat het veel oefening vraagt om je eigen behoeften op plek twee te zetten. Dat was ook wel de rode draad in onze activiteiten het afgelopen jaar: hoe houd je de boodschap scherp met de groei van het aantal deelnemers en het aantal mensen dat de organisatie ondersteunt?

Het is een fase waar elke startende organisatie mee te maken krijgt en het vraagt veel communicatie en afstemming. Dit zorgt ervoor dat de werkdruk in eerste instantie alleen maar toeneemt. We zijn daar nog niet helemaal doorheen, al ben ik blij te kunnen melden dat we met elkaar grote stappen hebben gezet. Alle organisatieonderdelen zijn robuuster en weerbaarder geworden. En: nog steeds met alleen maar mensen die pro deo hun talent en tijd inzetten voor Land van Ons. Al zijn we erg blij dat stichting DOEN ons voor 2022 een bijdrage heeft gegeven om onze marketing & communicatie verder te professionaliseren.

In dit derde jaarverslag van onze organisatie zoals gebruikelijk veel aandacht voor alle activiteiten die we ondernemen en ondernomen hebben. Ook voor mij was het eigenlijk een positieve verrassing. Als je zo bezig bent met dagelijkse probleempjes en soms lastige beleidskeuzes, vergeet je wel eens hoeveel goed werk er wordt verricht. Dit jaarverslag is dus eigenlijk één groot compliment aan iedereen die zich voor Land van Ons inzet. En daar kunnen we echt trots op zijn.

Franke Remerie
Voorzitter bestuur

Onze hoogtepunten van 2021

Hier zou bijna een mega-opslagcentrum van META (Facebook) komen. Het aanbod dat Land van Ons deed om de grond te kopen was deel van het verzet hiertegen.

Vrijwilligers planten een haag op Oud Ade. (Foto gebroeders Groen.)

Dit is Land van Ons

Landbouwgrond voor herstel biodiversiteit en landschap

Land van Ons is een coöperatie die landbouwgrond koopt voor herstel van biodiversiteit en landschap. Tot 60 jaar terug was er veel biodiversiteit in ons landbouwgebied. Niet alleen doordat het om veel grond ging. Ook de toen kleinschalige landbouw, met een mix van akkerbouw en veeteelt, zorgde voor een grote rijkdom aan divers leven. Daarna zijn er onder druk van gewenste schaalvergroting vele ingrepen in het landschap gedaan. Die hadden vrijwel altijd een achteruitgang voor de biodiversiteit tot gevolg. We zijn vergeten dat robuuste ecosystemen en een grote biodiversiteit pijlers zijn onder ons bestaan op deze planeet. Zonder ander leven is er voor ons als mens ook geen toekomst. Het is een basisvoorwaarde voor leven en welbevinden.

Kracht van het collectief

Land van Ons kiest voor de kracht van het burgercollectief. De kracht van alle burgers in Nederland die zich realiseren dat het tijd is om het heft in eigen hand te nemen. Door zelf verantwoordelijkheid te nemen, voorkomen we dat ons land doodt en onleefbaar wordt. Iedereen kan voor enkele tientjes deelnemer worden van de coöperatie. Daarnaast kopen deelnemers grond. Met een minimum aankoop van € 20 per jaar per deelnemer schaft de coöperatie percelen landbouwgrond aan. De deelnemers zijn met elkaar eigenaar van de coöperatie. Met het talent van onze deelnemers houden we de organisatie gaande. Iedereen zette zich in 2021 zonder vergoeding in.

Jouw eigen stukje grond

Het stukje grond dat is aangekocht door elke deelnemer is onderdeel van het grote geheel waar Land van Ons zijn doelen mee wil bereiken. Een lange-termijn-doel, want herstel van onze biodiversiteit hebben we niet zomaar voor elkaar. Toch kunnen deelnemers al na minimaal twee jaar 'hun' m²'s weer terug verkopen aan de coöperatie. Het kan, maar we hopen het natuurlijk

niet. We geven ook in de relatie met onze deelnemers de voorkeur aan duurzaam. Want ons landschap verdient een robuuste basis. Een boerenland vol leven!

Impact maken

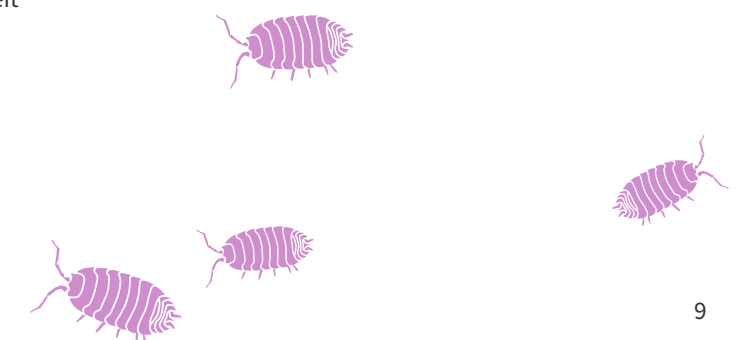
Land van Ons heeft als doel de biodiversiteit en landschap te herstellen. Dat pakken we groots aan:

- we kopen grond en stoppen met zaken als mestinjecties en het gebruik van pesticiden.
- we stellen voor ieder perceel een beheerplan op, dat toewerkt naar het herstellen van biodiversiteit en het landschap.
- de pachter c.q. de boer beheert en bewerkt de percelen aan de hand van de visie die we samen hebben opgesteld.
- we monitoren de ontwikkelingen in biodiversiteit en het landschap.
- we zorgen voor kennisontwikkeling bij onze deelnemers.

Onze missie

Land van Ons wil een kentering bewerkstelligen in het uitputten van grond en het verdwijnen van plantaardig en dierlijk leven uit ons landschap.

Dit doen we vanuit het besef dat ons land en onze grond de bodem is onder ons bestaan. Daarmee biedt het tegenwicht en een rustpunt in ons hectische en op economische groei gerichte bestaan. Door het verwerven en daarna behouden van het juridische eigenaarschap van (landbouw) grond realiseren we een langjarige, duurzame aanpak.

Aanpak percelen

Op ieder aangekocht perceel zijn we direct begonnen met het bevorderen van de biodiversiteit. Om de kwaliteit van het bodemleven niet verder aan te tasten zijn we direct gestopt met:

- chemische gewasbescherming.
- chemische verdelging van planten.
- injecteren van drijfmest.
- gebruik van kunstmest.
- gebruik van monoculturen, zoals raaigras.
- intensief maaien.

We maken per perceel een op maat gemaakt beheerplan dat toewerkt naar een gezonde bodem en een biodivers bovengronds leven.

Met o.a.:

- herstel van hagen, singels en houtwallen.
- plantaardige en dierlijke mest aangepast aan de behoefte.
- realiseren van verschillende temperaturen bij het maaiveld (zon en schaduwplekken realiseren, helling- hoeken in het perceel, kort en opgaand struweel) voor verscheidenheid aan leefplekken.
- wisselteelt.
- bewuste verrommeling (dood hout laten liggen, broeihopen, schuilplaatsen).
- voorkomen van verdichting van de grond.
- herstel van mineralenhuishouding.
- herstel van de zuurgraad van de bodem.
- periodes van rust.

Nieuwe grondaankopen

Aankoop percelen

Land van Ons heeft verspreid over het land percelen aangekocht. Een belangrijke reden hiervoor is om zoveel mogelijk regionale aansluiting te krijgen met onze deelnemers en vrijwilligers. In 2021 kochten we percelen in Groningen, Drenthe, Noord-Holland, Zuid-Holland en Gelderland.

In 2020 merkten we dat er in de grondmarkt een groot tijdsverschil kan zitten tussen de datum waarop de koop is gesloten (en de deelnemers zich uitspreken of de aankoop ook hun instemming heeft) en de datum waarop het perceel voor Land van Ons beschikbaar komt (en de feitelijke financiële transactie ook plaatsvindt). Bij de verantwoording in ons jaarverslag hanteren we de datum van het zetten van de handtekening onder de koopovereenkomst.

In 2021 werden de volgende koopovereenkomsten gesloten:

Oud Ade II: 11.9 ha (februari)
Hooghalen II: 0.6 ha (april)
Onneresch: 26.3 ha (april)
Noord Beemster: 8.2 ha (mei)
Millingen: 24.8 ha (oktober)
Empe: 28.6 ha (november)

Oud Ade in vogelvlucht.

Zuid-Holland

Perceel Oud Ade

Grootte: 33,2 hectare

Boer Jan van der Poel

Land van Ons kocht de Vrouw Vennepolder in Oud Ade in 2020. Buurman en bioboer Jan van der Poel pacht het perceel om er te hooien en zijn melkvee volgens de richtlijnen van biologische certificeerder Skal extensief te beweiden. De grond bestaat uit veen met daarop een mengsel van klei, minerale grond en toemaak (een mix van stalmest, huisvuil, zand en uit de sloot gehaalde modder). In 2021 kon met steun van de regio Holland Rijnland een areaal worden toegevoegd, zodat het totaal nu 33,2 ha is.

Vergunning voor verhoging waterpeil

Het jaar 2021 was ook het jaar van plannen uitwerken en vergunningen aanvragen. De vele inspanningen resulteerden uiteindelijk in toestemming van het Hoogheemraadschap om het waterpeil in onze polder te verhogen. Als gevolg van de vernatting stoot de veenbodem veel minder CO₂ uit en wordt de bodemdaling een halt toegeroepen. Dat geeft de biodiversiteit positieve impulsen.

Ontwikkelingen eerder aangekochte percelen

De polder als laboratorium

Polderlab

In afwachting van de toekenning van vergunningen en uitwerking van de plannen, werd in het verslagjaar een voorzichtig beheer gevoerd: geen pesticiden en kunstmestgebruik, en extensieve beweiding.

Op 9 september 2021 vond onder veel belangstelling de opening plaats van het Polderlab Vrouw Venne. Polderlab doet tien jaar onderzoek naar de agrarische toekomstmogelijkheden op veenweiden en is een project van Land van Ons en Universiteit Leiden, in samenwerking met onder meer Hogeschool Leiden en de regio Holland Rijnland.

Studenten van de Leidse Universiteit inventariseerden planten, insecten en het bodemleven. Ook onderzochten zij de weidevogelstand en de mogelijkheid van ontwikkeling van vochtig hooiland. Het onderzoek neemt tien jaar in beslag. Gaandeweg wordt duidelijk welke beheermethoden tot verbetering van de biodiversiteit leiden in het veenweidegebied. Studenten van Hogeschool Leiden deden een nulmeting van de biodiversiteit in de polder met behulp van de nieuwe 'OMICS'-technieken: metabolomics en metagenomics.

Vrijwilligers telden vogels, inventariseerden oeverplanten en deden waarnemingen voor Waarneming.nl, in samenwerking met Sovon en Naturalis. Tijdens een 'Bioblitz' en een 'Bodemblitz' identificeerden en telden vrijwilligers van alle leeftijden planten- en (bodem) diersoorten.

Open dag en bezoekers

Tijdens de open dag in september namen Land van Ons-deelnemers een kijkje op het terrein. Bezoekers lieten zich informeren over de onderzoeken en plannen op het perceel. Een excursie van leden van Sijthoff Stichting Cultureel Ontmoetingshuis Leiden leidde tot dertig nieuwe deelnemers, die samen voor 4.000 euro vierkante meters landbouwgrond kochten.

Boekweit in bloei en een boekweitpakket in de webshop

Holtesch, inboeten houtwal

Drenthe

Perceel Holtesch (Hooghalen)

Grootte: 8,3 hectare

Na de aankoop van de eerste kavel in maart 2020 werd in april 2021 een kavel van 0,63 ha bijgekocht. Op het land worden verschillende gewassen geteeld die gunstig zijn voor de biodiversiteit, zoals boekweit, huttentut en lupine.

Houtwal en keverbank

Langs de randen van de Holtesch is een houtwal aangeplant en over het perceel is een keverbank gemaakt. In het kader van biodiversiteitsherstel is in het beheerplan de aanleg van een esrandbosje opgenomen met een oppervlakte van 8.500 m². Hiervoor is een subsidieaanvraag gedaan bij de provincie. Daarnaast werd de SKAL-certificering voor het perceel aangevraagd. Als aan alle voorwaarden is voldaan, kan de eerste kavel in oktober 2022 hiervoor groen licht krijgen.

Rijke oogst

De oogst van 2020 heeft geresulteerd in een goed gevulde webshop met diverse boekweitproducten: van korrels tot meel, koekjes, crackers en pasta. Kees Sijbenga, onze boer, heeft hard gewerkt aan het schonen en drogen van de geoogste huttentut. De koudgeperste

olie ervan werd enthousiast ontvangen. Niet alleen door vrijwilligers in het kerstpakket, maar ook door vele geïnteresseerden die eind 2021 een flesje bij Land van Ons konden kopen.

In de prijzen

De perceeldag in augustus trok een groot aantal enthousiaste bezoekers. Na een presentatie voor de jury van de Harry de Vroome-penning werd besloten om Land van Ons een prijs toe te kennen als waardering voor het herstel van Drents landschap. Het vrijwilligersteam, dat inmiddels groeide tot 10 personen, heeft het Teabag-experiment opgezet: een gestandaardiseerd onderzoek naar afbraak van organisch materiaal.

Boer Kees Sijbenga

Kees had al een aantal jaren een gemengd biologisch bedrijf, maar recent heeft hij ook de stap naar bio-dynamisch gemaakt. Behalve de gewassen waar hij nu mee bezig is heeft hij ook vergaande plannen voor teelt van paddenstoelen op eigen stro. In de combinatie met zijn kippen kan hij een gesloten systeem maken: graangewas – stro – paddenstoelen – kippen – akker.

Open perceeldag op de Onneresch. (Foto Chris Stiggelbout.)

Groningen

Perceel Onneresch

Grootte: 26 hectare

Het perceel Onneresch werd in het voorjaar van 2021 aangekocht en is sinds november definitief eigendom van Land van Ons. Het bestaat uit grasland en heeft een prachtige ligging bij bos- en heidegebied de Appelbergen. Het gebied ligt in het Nationaal Park Drentsche Aa en het Unesco Global Geopark De Hondsrug. Het perceel is onderdeel van oeroud landschap, met sporen van graven uit de Steentijd en van een Hunebed.

Akkers

Het perceel was zwaar bemest grasland, maar is geschikt voor een combinatie van akkerbouw en kruidenrijk gras. In mei 2021 werd 2,3 hectare grasland tot akker gemaakt, waarop boekweit werd gezaaid. De komende jaren wordt op ongeveer een derde van het perceel (8,5 hectare) een mozaïek van akkers aangelegd, waarop vruchtwisseling wordt toegepast met o.a. huttentut (voorjaar 2022), gras-klover, zomer- of wintergraan, lupine of stamslabonen. Speerpunten voor 2022 zijn het verder bevorderen van biodiversiteit, ook op het grasland. Met de vorige eigenaar onderhandelen we over uitruil, dan wel verdere aankoop van grond op de Onneresch.

Overleg boer en perceelteam in Noordbeemster

Perceelteam

Het perceelteam telt vijf leden en houdt zich bezig met het opstellen en (laten) uitvoeren van het beheerplan, het onderhouden van contacten met uiteenlopende organisaties, met de gemeente Groningen (waar Onnen onder valt) en met de pers. Het team steekt regelmatig zelf de handen uit de mouwen op het perceel en organiseert daarnaast activiteiten. Hoogtepunten in 2021 waren de eerste wandelingen met leden/vrijwilligers in april, de open perceeldag in augustus, een miniseminar als aanloop tot het opstellen van het beheerplan in september, en het presenteren van het concept daarvan in december.

Boeren Berend en Wilma Steenbergen

Beoogd pachter is het echtpaar Berend en Wilma Steenbergen, eigenaars van een nabijgelegen biologisch-dynamisch melkveebedrijf met ± 85 koeien en jongvee. Berend heeft in vroegere jaren ervaring opgedaan met akkerbouw en gaat zich daarmee op de Onneresch opnieuw bezighouden.

Noordbeemster

Noord-Holland

Perceel Noordbeemster

Grootte: 8,2 hectare

Het perceel maakt deel uit van de in 1612 drooggelegde polder de Beemster. De Beemster ligt 3.5 meter onder NAP en staat sinds 1999 op de Werelderfgoedlijst van UNESCO. Het perceel is sinds mei 2021 in bezit van Land van Ons en bestaat uit grasland omringd door sloten.

Overstap naar biodynamisch beheer

Op het perceel werden jarenlang paarden gehouden. De grond was dichtgetrapt, met een overschot aan paardenmest. In 2021 troffen we voorbereidingen voor het aanleggen van een nieuwe toegang tot het perceel en zijn beheerafspraken gemaakt. In 2022 en 2023 wordt de overstap gemaakt naar extensief biodynamisch beheer, met begrazing door schapen in de winter. De effecten op bodem, water, lucht en flora en fauna worden gemonitord.

Open percelenroute

Het team Noordbeemster bestaat uit 7 vrijwilligers die in nauw contact staan met de boer over het beheer van het perceel. In september deed Noordbeemster mee met de open percelenroute, die in 2021 bij de eerste presentatie

van het perceel druk bezocht werd. Op die dag heeft het publiek kennis kunnen nemen van de staat van het landschap en de verbeteringen in de biodiversiteit.

Boer Tim Zijp

Tim Zijp, van biologisch-dynamische boerderij Schermereylandt, bewerkt het land de komende twee jaar op natuurinclusieve wijze. Dat betekent dat hij geen chemische gewasbescherming toepast, geen drijfmest injecteert en geen kunstmest gebruikt. Er wordt ten hoogste twee of drie keer gemaaid. De ruige stalmest van zijn melkvee wordt in het vroege voorjaar over het perceel uitgereden. Met de opbrengst van deze grond maakt boer Zijp de kringloop van zijn melkveebedrijf gesloten.

Empe, pachtovereenkomst bezegeld

Gelderland

Perceel Biesterhof (Duffelt)

Grootte: 24,8 hectare

Onderhandelingen hierover startten in 2021. Levering van de 24,8 hectare en het woonhuis vonden op 15 januari 2022 plaats. Er is inmiddels een jong stel boeren aan de slag gegaan en het perceel is na een raadgevende enquête onder deelnemers omgedoopt in De Biesterhof. In de koopovereenkomst is afgesproken dat Land van Ons een eerste recht van koop heeft op de overige 50 hectare, woning en opstallen van het bedrijf.

Perceel Empe

Grootte: 28,6 hectare

De levering heeft op 22 december 2021 plaatsgevonden. De percelen, akkers en grasland, zijn tot voor kort gebruikt door een reguliere, niet intensieve melkveehouderij. Het grasland gaat gebruikt worden voor het weiden van jongvee en zal doorgezaaid worden tot kruidenrijk grasland. De akkers zijn gebruikt voor maisteelt en zullen gebruikt gaan worden voor kleinschalige gewasteelt. Wij denken aan voedergewassen voor het vee en voedselgewassen voor humane voeding (veldbonen, lupine, huttentut, boekweit en diverse granen). Op het losse akkertje aan de zuidkant komt een hoogstamboomgaard die op termijn een bijdrage gaat leveren aan de productie van cider.

Zicht op Triemen

Friesland

Perceel Triemen

Grootte: ruim 4 hectare

Het perceel Triemen was van origine een wat onbestemd stuk weiland met de nodige oneffenheden. Het heeft een uitstekende reputatie als weidevogelgebied. Door het gevarieerde en kruidenrijke grasland biedt Triemen een bijzondere biotoop voor weidevogels.

Alle ruimte voor weidevogels

Met de aankoop borgen we de rijke biodiversiteit en zorgen we dat de vogels elk voorjaar terugkomen. Weidevogels krijgen alle ruimte om een nest te maken, eieren te leggen en deze veilig uit te broeden. Heel belangrijk is dat jonge vogels op het perceel voldoende voedsel vinden om te groeien, zodat ze sterk genoeg worden voor de trektocht naar het zuiden. Hoogtepunt voor het perceelteam was in 2021 de toelichting van de vogelwacht op de broedresultaten.

Beheer van het land

In de zomer kan er gemaaid worden. In het najaar begrazen Dexter-koeien het perceel. Het weiland functioneert bovendien als overstroomb gebied. Na een flinke hoosbui staan delen onder water, wat gunstig is voor de biodiversiteit.

Zwagermieden

De boer van Lettele. (Foto Riënne Wopereis.)

Plantdag op Lettele. (Foto Jan Malschaert.)

Boer en boerin Erik en Annegreet Boven

Het perceel is in gebruik door Hoeve Hoogland, waar Erik en Annegreet Boven lokaal en duurzaam boeren. Met de opbrengst van hun land voorzien ze een aantal huishoudens in de omgeving. De Bovens boeren natuur-inclusief en bieden leer- werkplekken aan leerlingen van de Praktijkschool Fryslan. Jongeren die zijn vastgelopen op school volgen op Hoeve Hoogland een alternatief onderwijstraject. Piet Mulder is betrokken als beheerder van perceel Triemen.

Perceel Zwagermieden

Grootte: 16 hectare

Van origine is dit perceel het typische hooiland dat vroeger in de winter en het voorjaar onder water stond. Het perceel is de afgelopen decennia standaard in gebruik geweest als weideperceel (bemesting met gier, hooiland, beperkte begrazing door schapen).

Versterking biodiversiteit

Omdat het naast een relatief nieuw natuurgebied van Staatsbosbeheer ligt, zijn er goede mogelijkheden voor versterking van de biodiversiteit. Dat willen we bereiken door een gevarieerd en kruidenrijk grasland te (laten) ontwikkelen en ons sterk te maken voor een gezonde bodem. Daarnaast passen we beter weidevogelbeheer toe, onder anderen door het waterpeil beter te managen.

Activiteiten in 2021

In 2021 verrichtten we veel voorbereidende werkzaamheden, zoals het opruimen van oude afrasteringen en hekken, het ecologisch schonen van de sloten en het frezen van grond om het beter geschikt te maken voor de kievit. Op het perceel verbouwen we voederbieten en weiden koeien. Kroon op het werk was de zeearend die op het land werd gespot. De open dag in september trok zeker 100 bezoekers.

Boer en boerin Renze en Hettie Roorda

Het echtpaar Roorda uit Veenklooster werkt biologisch en houdt Jersey-koeien. Ze hebben zes ha van Zwagermieden gepacht om jonge stiertjes te laten grazen. Deze worden twee jaar lang alleen met gras en hooi gevoerd. Het vlees wordt aan huis verkocht. Ze hopen in de toekomst de rest van Zwagermieden ook te kunnen pachten, zodat er nog meer biologische Jersey stiertjes kunnen grazen.

Overijssel

Perceel Lettele

Grootte: 4 hectare

Land van Ons heeft sinds 2020 in Lettele een perceel kruidenrijk grasland midden in het Sallandse coulisse-landschap in buurtschap De Linde.

Houtsingel met 700 bomen en struiken

In januari is tijdens twee plantdagen met leden van Land van Ons en de pachter aan de noordzijde over de gehele lengte een houtsingel aangelegd van 4-5 meter breed, met zo'n 700 bomen en struiken, 24 soorten. Aan de zijde van de Schooldijk is een haag aangeplant met meidoorn, vuilboom, hazelaar, hondsroos en peer. Aan de zuidzijde zijn wilgen aangeplant, t.z.t. te knotten. Houtsingel, haag en knotwilgen gaan schuil- nestgelegenheid bieden voor zangvogels en een voedselbron vormen voor insecten, vogels en zoogdieren.

Nulmeting door Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en IVN-Deventer

Vrijwilligers van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en IVN-Deventer vonden tijdens een nulmeting 63 soorten planten, relatief veel voor een perceel van 4 hectare. Een vrijwilliger van de

Vlinderstichting telde in het seizoen (met name lente en zomer) wekelijks de vlinders en hommels op het perceel. Samen met het team beheer en ontwikkeling, zijn wormen en andere bodemdieren geteld.

Open dag

Tijdens een percelendag in augustus bezochten zo'n 100 leden het perceel en de boerderij. Er waren rondleidingen op het perceel, activiteiten op de boerderij en er kon een themawandeling in het gebied worden gedaan, die samen met het Amsterdamse instituut De Waag was ontwikkeld.

Boeren Rick en Arjuna Huis in 't Veld

Eigenaren Rick en Arjuna van biologisch melkveebedrijf De Melkbrouwerij pachten de Lettele. Zij laten hun koeien van het oude MRIJ-ras grazen op het perceel. Ook het eigen land is door hen natuurvriendelijk ingericht.

Beheerplannen voor biodiversiteit en land

De eerste winst voor de biodiversiteit is het omschakelen naar biologische landbouw. Dat is een zegen voor de bodem. De kruidenrijkheid van weilanden neemt als vanzelf toe. Daarnaast wordt soms in overleg met de boer afgesproken de weidegrond om te zetten naar akkerland. We kiezen dan voor gewassen die een sterk positief effect hebben op de biodiversiteit, zoals bijvoorbeeld boekweit. Maar ook andere lang bloeiende gewassen zoals huttentut, veldbonen, lupine en koolzaad. Naarmate ons areaal zich uitbreidt voegen we steeds meer toe aan ons palet.

Extra maatregelen voor wilde planten en dieren

Daar laten we het niet bij. Per perceel werken we aan een beheerplan waarin extra maatregelen worden opgenomen om het nog aantrekkelijker te maken voor wilde planten en dieren, uiteraard met oog voor de rentabiliteit van het boerenbedrijf. Er is door het team beheer en ontwikkeling een opzet gemaakt om het maken van een beheerplan te vergemakkelijken. De perceelbeheerders zijn hiermee aan de slag gegaan. Voor Holtesch, Lettele, Onneresch en Zwagermieden zijn de beheerplannen (bijna) gereed. De andere perceelbeheerders zijn enthousiast met het beheerplan aan de slag gegaan en we verwachten deze in 2022 vast te stellen.

Compost keren op Slangenburg. (Foto Mounir Chadli.)

Howard Koster neemt een grondmonster van de taaie klei in Zwagermieden.

Soil Navigator

Howard Koster, student MSc Organic Agriculture aan de WUR (Wageningen University & Research), heeft in samenwerking met Land van Ons in 2021 zijn scriptie-onderzoek uitgevoerd. Hij heeft gekeken of Land van Ons iets kan hebben aan de Soil Navigator, een besluitondersteuningsstelsel.

De Soil Navigator (SN) werkt op basis van het principe van functioneel landbeheer op basis van vijf functies: primaire productie, reguleren en zuiveren van water, vastleggen van koolstof, biodiversiteit en hergebruik van voedingsstoffen.

Met de SN kan men een perceel meten. Vervolgens kan men aangeven welke functies men wil verbeteren, waarna de SN adviezen geeft voor bodembeheer. Howard heeft voor de percelen Zwagermieden en

Lettele in nauwe samenwerking met de lokale perceelgroepen de SN toegepast, met de bedoeling om er achter te komen wat het nut zou zijn.

Dat nut werd vastgesteld, maar ook bleek dat dit niet altijd te maken had met de SN zelf, maar ook met het proces van samen meten en toepassen van de Soil Navigator, en de workshops die hieraan vastzaten.

De conclusie was dan ook dat de SN meer een rol speelde in de discussies dan bij de besluitvorming en dat de SN nog niet optimaal geschikt was voor de doeleinden van Land van Ons, omdat het instrument zich te veel richt op ondergrondse biodiversiteit, terwijl voor Land van Ons het bovengrondse aspect ook van groot belang is. De WUR gaat de Soil Navigator verder verfijnen en de bovengrondse biodiversiteit eraan toevoegen.

Onderzoek naar compost

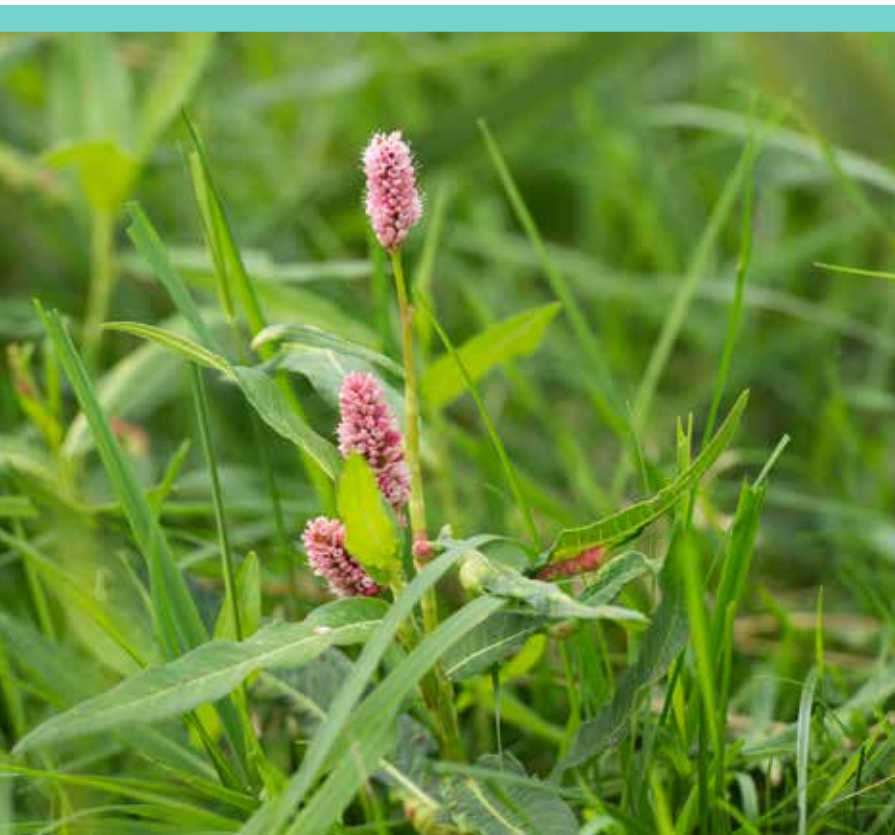
Komend jaar loopt op De Holtesch een onderzoeksproject naar het gebruik van een door Stichting in Goede Aarde gefabriceerde compost, waarin meer levende schimmels en bacteriën voorkomen. De hoop is dat deze compost het herstel van de bodem zal versnellen en de opbrengst zal verbeteren. Dankzij een zeer ruimhartige donatie van één van onze leden, André

Fontijne uit Vlaardingen, krijgt Land van Ons de kans om dit onderzoek in samenwerking met Stichting in Goede Aarde te verrichten.

Landschapsvariatie

Naast soortenrijkdom is landschapsvariatie ook een onderdeel van biodiversiteit. Het beheer van percelen kan erop gericht zijn de variatie in kleine

Duizendknoop op Zwagermieden

Pinksterbloemen op Lettele

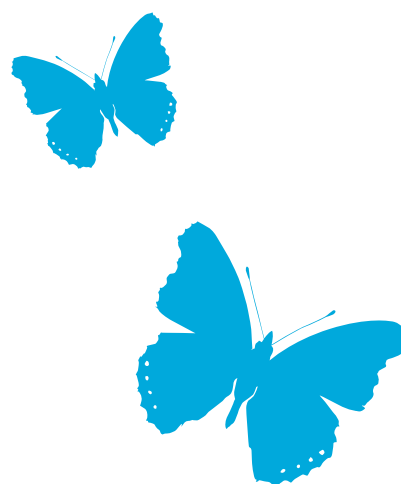
Vorst op Oud Ade. (Foto Bart van Engeldorp Gastelaars.)

landschapselementen te verhogen. In de beheerplannen worden maatregelen opgenomen die ten goede komen van het landschap. Bijvoorbeeld de aanplant van vrijstaande bomen, bosjes of houtsingels, de aanleg van een poel of een natuurvriendelijke oever.

Omgaan met dilemma's

Voor elk perceel geldt dat er vragen zijn over het beheer die eigenlijk voor alle percelen gelden. Mogen, of moeten, er bijenkasten worden geplaatst naast een perceel? Wat doen we met potentieel 'schadelijke' soorten als gans, mol en vos? Gaan we invasieve soorten actief bestrijden? Mag er worden gejaagd op onze percelen? Om de perceelbeheerders van advies te voorzien wat te doen zijn door het team ontwikkeling en beheer kennisdocumenten voor deze vragen opgesteld. Hierin worden de voors en tegens gedocumenteerd, meestal gebaseerd op wetenschappelijke inzichten, wat resulteert in een advies. In de meeste gevallen, is dit advies 'Nee, tenzij...'. Deze documenten geven de perceelbeheerders een handvat hoe met deze zaken om te gaan.

Monitoring biodiversiteit en landschap

Het doel van monitoring is te tonen dat onze aanpak voor biodiversiteitsherstel werkt en dat een landbouwfunctie te verenigen is met herstel en behoud van biodiversiteit. Monitoring is voor lokale teams ook een belangrijk middel om binding met de percelen te krijgen.

Monitoringsplan voor de percelen

We werkten in 2021 hard aan het opstellen van een monitoringplan voor elk perceel. Om de soortenrijkdom aan planten en dieren in alle percelen van Land van Ons te meten zijn de meetmethodes simpel gehouden. Een bruikbare telmethode moet niet alleen inzicht geven in de stand van de biodiversiteit, maar ook eenvoudig door vrijwilligers uit te voeren zijn.

Er is gekozen voor een kleine groep van soorten met een goede indicatieve waarde voor de kwaliteit van een perceel; planten, bestuivers (met name hommels en dagvlinders), vogels en regenwormen. Verder omvat het plan protocollen hoe je een telling moet uitvoeren, waar je precies moet tellen, hoe vaak, wanneer in het jaar en of er elk jaar een telling nodig is. Over efficiënte opslag van de data wordt nog nagedacht.

Beeldkwaliteit van percelen

Monitoring van de heterogeniteit in landschapselementen, oftewel de beeldkwaliteit van een perceel, vraagt om een andere aanpak. Notie van welke landschapselementen in een perceel aanwezig zijn is een eerste stap, gevolgd door een plan van aanpak over welke elementen toegevoegd of verstevigd kunnen

worden. De ontwikkeling van het landschap kan met foto's worden vastgelegd. Naast weidse, panoramische foto's zijn ook detailopnames (een boom of waterpartij) waardevol. We ontwikkelen nu een algemene methodiek om deze vorm van monitoring vast te leggen, eventueel aangevuld met een methode om de geluidskwaliteit van een perceel vast te leggen.

Eerste resultaten

De meeste percelen zijn nog geen twee jaar in ons bezit en de monitoring is pas net begonnen. Van onze eerste zes aangekochte percelen kunnen we alvast de volgende hoopvolle signalen vermelden:

- De weidegronden worden nu extensief begraaasd en geleidelijk aan verschaald zodat deze rijker worden aan planten-, bodem- en vogelleven. Hier en daar zien we al een toename van kruiden, waaronder de pinksterbloem, een bijzondere mossoort (bronmos) en moerasspirea. Ook hebben we hazen waargenomen, een soort die helaas in Nederland in aantal afneemt.
- Hetzelfde gebeurt met de hooilanden, waar in verband met de bescherming van weidevogels later wordt gemaaid. Hier zien we veel vogelsoorten.
- Op de akkerbouwpercelen is boekweit, huttentut en lupine opnieuw geïntroduceerd en verbouwd. Dit zijn gewassen die veel insecten aantrekken en/of goed zijn voor het bodemleven.

Vorst op Oud Ade. (Foto Bart van Engeldorp Gastelaars.)

Ontkiemende boekweit op Holtesch.

- Op de esgronden doen we ervaring op met stroken-landbouw. De grote variatie aan verschillende gewassen die dicht bij elkaar staan en op verschillende tijden bloeien is erg goed voor insecten - en een lust voor het oog.
- Honderden meters lange en tot vijf meter brede hagen en houtsingels zijn aangelegd met o.a. trosvlier, kardinaalsmuts, Gelderse roos, hondsroos, wegendoorn, sleedoorn, meidoorn, vuilboom, hazelaar en peer. Wilgen zijn geplant die geknot gaan worden. De aanplant van solitaire bomen is in voorbereiding. Al deze bomen en struiken bieden beschutting en nestgelegenheid voor vogels, amfibieën, reptielen en kleine zoogdieren.
- Ecologisch sloot- en bermbeheer wordt opgepakt. We denken momenteel na of monitoring van de diversiteit van het waterleven tot de mogelijkheden behoort.
- Er zijn rommelhoekjes, bloemstroken en keverbanken aangelegd, een vogelbosje, een insectenhotel en een broeihoop voor ringslangen.
- Op sommige percelen wordt de grondwaterstand verhoogd en er wordt een poel aangelegd. Dit zal zeker de diversiteit van insecten verhogen.

Al dit werk is uitgevoerd door zes percelenteams met in totaal circa 130 enthousiaste lokale vrijwilligers, samen met onze boeren. Specialisten steunen deze teams met advies, onderzoek en presentaties op ‘perceeldagen’ en/of door middel van webinars.

Onderzoek perceel Oud Ade

De Universiteit Leiden voert langdurig onderzoek uit op het perceel Oud Ade en referentiepercelen: percelen in de buurt waarmee de onderzoekers de ontwikkelingen vergelijken. Hiermee kan het effect van ons handelen op dit perceel inzichtelijk worden gemaakt. Het onderzoek is in handen van bioloog dr. Maarten Schrama. Begin september is hij gestart met een uitvoerige nulmeting. Achtendertig studenten van de Universiteit Leiden zijn daarvoor met veel hulp van onderzoekers van andere instituten acht dagen bezig geweest. Ze vergelijken de resultaten met referentielocaties in de buurt. De eerste resultaten geven het volgende beeld.

- De diversiteit van planten is vrij laag en over het algemeen lager dan in de referentiegebieden.
- De soorten nachtvinders van bos- en kruidenrijk grasland zijn bijna geheel afwezig in de Vrouw Vennepolder.
- Ze hebben trekvlinders gevonden (koolmot, gammauil), plaagsoorten (buxusmot) en heel veel soorten van oevervegetatie.

- De oevers en de wateren verschillen nauwelijks in soortendiversiteit tussen de verschillende gebieden.

Meting biodiversiteit Holtesch

Voordat we startten met het bewerken van het land, lieten we een bodemonderzoek uitvoeren naar de fysische en chemische eigenschappen in de bodem. Nu kunnen we in de toekomst de resultaten vergelijken met deze nulmeting.

Over wat er leeft en groeit op en in de Holtesch was tot nu toe nauwelijks iets opgetekend. Het afgelopen jaar hebben we tijdens veldbezoeken een voorzichtig begin gemaakt met de inventarisatie van aanwezige plantensoorten. Op die lijst staan vooral veel voorkomende soorten die gedijen bij regelmatige grondbewerking (jaarrondkiemers en wortelkruiden). Conclusie van deze nulmeting is dat er op de es geen spraakmakende of voor Drentse akkers iconische soorten zijn gevestigd.

Bij Staatsbosbeheer zijn geen gegevens bekend van soorten dieren op het perceel Holtesch. Wel weten we op basis van ooggetuigen dat wild uit de bossen gebruikmaakt van de es. Bewoners nemen in de buurt regelmatig reeën, hazen, marters, eekhoorns, allerlei muizensoorten en egels waar. Thijs Fijen doet namens de WUR onderzoek naar het voorkomen van solitaire bijen. Uit de eerste onderzoeksresultaten blijkt dat 98,9 % van het aantal nectarzoekende insecten

bestaat uit honingbijen. De diversiteit is niet heel hoog. Er zijn op 23 juni, naast honingbijen, drie andere soorten waargenomen: aardhommel, snorweefvlieg, wimperflanzandbij. Over andere soorten insecten is nog weinig bekend.

Bodemonderzoek Lettele

Ook bij Lettele startten we met een bodemonderzoek naar de fysische en chemische eigenschappen in de bodem. Nu kunnen we in de toekomst de resultaten vergelijken met deze nulmeting. De eerste regenwormmeting liet zien dat het natte achterste deel van het perceel een substantieel hoger aantal regenwormen laat zien ten opzichte van het voorste deel, wat verklaard kan worden door het aanbrengen van gebiedsoneigenlijke grond in het voorste deel.

Kennisdelen binnen Land van Ons

Naast het kopen van grond, vindt Land van Ons het belangrijk om kennis te delen. We organiseren webinars en delen podcasts, achtergrondfoto's en -films van de percelen. Er zijn regelmatig activiteiten op locatie.

Webinar Compostthee voor bodemleven door Ties Temmink

Webinar Boekweit en je gezondheid door Rinke Dijkina

Webinar Wilde bomen en struiken door René van Loon

Webinar voedselbossen door Wouter van Eck

Podcast Polderlab

Rondleiding op Perceel Onneresch, foto door Chris Stiggelbout

Webinars

We hebben in 2021 de volgende zeven webinars gehouden.

- Januari 2021: Ties Temmink; als je de bodem wilt verbeteren moet je beter kijken.
- Februari: Rineke Dijkina; boekweit en je gezondheid.
- Maart: Matty Berg; het belang van bodemleven.
- April: Ernest de Groot; Waterpositief boeren
- September: René van Loon; wilde bomen en struiken in het boerenland.
- Oktober: Wouter van Eck; voedselbossen als verzoening tussen landbouw en natuur.
- November: Peter Verbeek en Udo Prins; optimaal biodiversiteit in agrarisch cultuurlandschap met kruidenrijke akkers.

Gemiddeld keken rond de 300 deelnemers live mee en werd een webinar 700 tot 1.000 keer teruggekeken. Een vakkundig team neemt onze webinars op in de professionele studio van Berkelstroom-FM in Zutphen.

Alle webinars zijn terug te kijken op het besloten deel van onze website

Podcasts

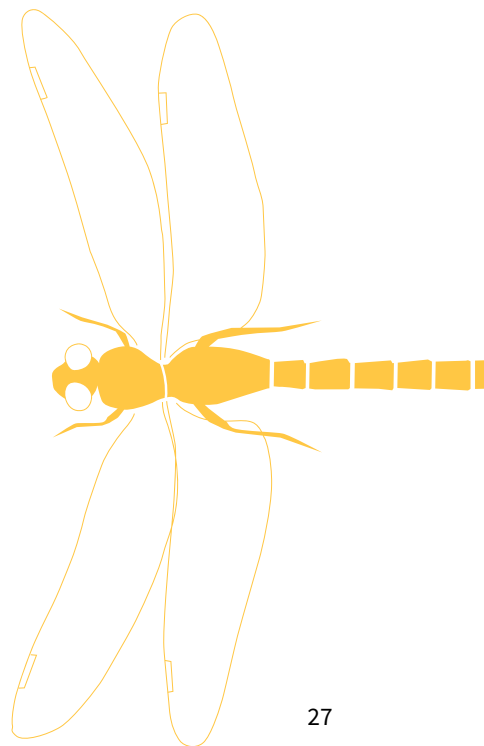
In 2021 zijn we gestart met podcasts over de percelen op Spotify. In de eerste lieten interne en externe experts hun licht schijnen over Zwagermieden en Triemen. De tweede ging over het onderzoeksprogramma van Oud Ade en in de derde komen de perceelcoördinator en de biologisch-dynamische boer over Onneresch aan het woord.

- 13 juni
podcast Bezoek aan het perceel Zwagermieden 2021.
- 9 september
podcast het Polderlab van Vrouw Venne.
- 13 oktober
podcast Van Wie is Zeeland van Kees-Jan Mulder en Godelieve Spaas.

Perceeldagen

De covid-pandemie stelde de organisatoren van perceeldagen voor een uitdaging. Perceelgroepen werden uitgenodigd om na te denken over hoe zij deelnemers konden blijven betrekken bij hun perceel.

Na de eerste (online) bijeenkomsten is de ondersteuning van het organiseren van perceeldagen overgenomen door het team PR-marketing & communicatie.

Een van ons: Inge Eppink

‘Ik ben een boerendochter, maar ik ben geen boerin geworden. Ik en ook mijn vijf zussen hebben het bedrijf, een intensieve varkenshouderij, niet van mijn vader overgenomen. Hij had zo’n 21 hectare grond, grond die minstens drie generaties in de familie is.’
‘Met de kennis van nu ben ik wel kritisch, ja. Mijn vader had als boer moeten kiezen tussen biologische varkenshouderij of intensief. Hij koos voor intensief, ervan uitgaand dat dat stabiel was en meer marge opleverde.’

‘Ik ben wel bezorgd over de ontwikkelingen zoals klimaatverandering en ik vraag me af “wat doe ik eigenlijk?” Zo ben ik vorig jaar met mijn man begonnen met imkeren bij een imkervereniging in Brummen. Samen met andere leden hebben we daar een stuk grond van ongeveer een halve hectare waar we wat aan willen doen: de biodiversiteit herstellen, het teruggeven aan de natuur. Komend weekend gaan we frezen en meerjarige mengsels inzaaien.’

‘Voor de vier kinderen in mijn gezin wordt de wereld toch wel heel anders, ja. Ik denk dat het veel chaotischer wordt. In ieder geval qua temperatuur zal het veel wisselvalliger worden, heftiger. Denk aan asielzoekers, uit delen van Afrika die droger aan het worden zijn.
Er wordt gezegd “onrust”, maar onrust komt ergens vandaan. Voor mij is heel belangrijk dat we gaan imkeren en dat we onze kinderen daarin meenemen met meer in de natuur zijn, met meer buiten zijn, meer begrijpen hoe de natuur werkt.’
‘Ik denk wel eens over ander werk, maar dan is het of ik m’n vader hoor: ik heb een gezin, er moet brood op de plank. En tegelijkertijd denk ik ‘kan dat niet anders?’ Het kan nooit kwaad om om me heen te kijken, contacten te leggen en in het algemeen te zorgen dat ik op de hoogte ben. Vandaar ook Land van Ons.’

Een van ons: Sjoerd Bonnema

‘Mijn vrouw en ik wonen al meer dan 16 jaar in een woudboerderijtje met een mooie tuin vlakbij het Fochteloërveen. In de wat rommelige levende tuin staan o.a. oude fruit- en notenbomen met elk jaar een rijke opbrengst. De bak waarin voorheen paarden liepen hebben we omgetoverd in een natuurtuin met een grote vijver.’

Ik houd van de natuur, de rust en buiten zijn, om over de processen in de natuur na te denken en ook van aanpakken, actief ermee bezig zijn. Na 20 jaar bij de overheid te hebben gewerkt ben ik zeven jaar geleden als kleinschalig ecologisch ondernemer begonnen. Dat voelde als een bevrijding. Ik ben nu ecologisch bijenhouder, tuinman en experimenteel didgeridoo-muzikant. Mijn leven is nu relaxter, ik ben meer buiten en ik heb meer tijd ook al zijn de inkomsten gedaald. Dit leven zo geeft veel voldoening.

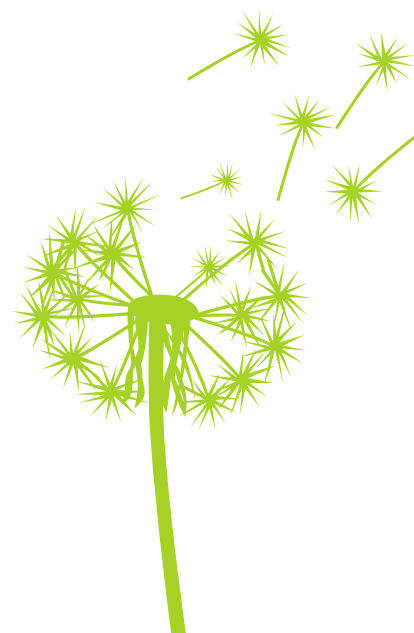
Land van Ons sluit hier goed bij aan. Ook al heb je weinig geld, met velen kan je toch tot resultaten voor de natuur komen. Land van Ons kijkt holistisch naar de natuur en de landbouw. Dat is heel belangrijk. Naast praktisch bezig zijn is actie voeren voor systeemverandering trouwens ook belangrijk. Land van Ons maakt duidelijk dat alles met alles samenhangt, de kwaliteit van de grond, de voedselketen, de mentaliteit van de boeren en de politiek. Het is belangrijk naar het grote geheel te kijken en belangen af te wegen. Voor mij is duidelijk dat we naar een echt circulaire landbouw moeten met aandacht voor de eigenheid van de bodem, planten en dieren, kritisch blijven en vooral niet gaan klagen of verzuren.’

Vrijwilligers

Land van Ons is ontstaan en groot geworden dankzij het enthousiasme van vele honderden vrijwilligers. Iedereen zet zich met hart en ziel in voor de goede zaak. Daar zijn we dankbaar voor en trots op.

Flink gegroeid in 2021

Ons bestand aan – vrijwillige – medewerkers is in 2021 gegroeid van 100 naar 500+, waarvan ± 200 in vaste rollen. Vrijwilligers die zich meer incidenteel inzetten zijn vooral beschikbaar voor praktische hulp, liefst met de handen in de grond. De organisatie is in de loop van het jaar verder opgebouwd in teams rond de centrale onderwerpen (zoals financiën, aankoop, beheer, hr, administratie en informatie) en rond elk van de percelen.

Marketingcommunicatie met subsidie van Stichting Doen

De ervaring leert dat er één terrein is waar we voorlopig niet om betaalde krachten heen kunnen: het domein van de marketing. Voor Land van Ons is ledengroei essentieel. Nieuwe deelnemers vergroten ons draagvlak in de maatschappij en brengen extra kapitaal in, zodat we grond kunnen blijven kopen en laten beheren. Voor betaalde opdrachten wordt geoormerkt geld van de Stichting Doen aangewend, zodat hiervoor geen deelnemersgeld hoeft te worden vrijgemaakt.

Professionaliseren organisatie: informatie-technologie en human resources

De groeiende omvang van de organisatie vraagt om professionalisering van de hr-processen. In 2021 begonnen we met verhelderen van de rollen en taken van de perceelteams. De samenstelling van nieuwe vrijwilligersteams wordt beter gestructureerd. Kosten en beschikbaarheid van een passende IT-oplossing voor ondersteuning van de hr-processen vormen nog een uitdaging. Daar gaan we in 2022 werk van maken.

PR, marketing en communicatie

Zichtbaarheid

In 2021 bleven de publieksmedia geïnteresseerd in Land van Ons. Het BNN-Vara-programma *EenVandaag* maakte een reportage op het perceel in de Duffelt, met hoofdrollen voor Franke Remerie en boer Anton Remy. De mogelijkheid om serieuze geldbedragen in te leggen in de coöperatie was aanleiding voor een artikel in het *Financieel Dagblad*, met als spin-off een item op *BNR Radio*. Dagbladen *Trouw*, *NRC* en de *Volkskrant* schreven opnieuw over ons, en we klommen op tot plaats nr. 7 in de Duurzame 100 van *Trouw*. Over markante momenten op de percelen – aankoop, Open Dag – werd door regionale kranten geschreven. Journalisten van *Dagblad van het Noorden*, *Drentse Courant*, *De Stentor*, *De Gelderlander*, *Leidsch Dagblad* en *Noordhollands Dagblad* brachten verslag uit van onze lokale activiteiten.

Niet alleen de verbetering van biodiversiteit op onze percelen leidde tot publiciteit. Het programma Binnenste Buiten maakte opnames op de Holtesch die resulteerden in een culinaire reportage rondom boekweit van ons eigen boerenland. Onze huttentutolie werd door bijna honderd journalisten aangevraagd om te gebruiken voor een ‘foodie’-artikel.

We sloten het jaar af met een hausse aan publiciteit. We boden de gemeente Zeewolde aan om de prachtige landbouwgrond te kopen die de gemeente wilde bestemmen voor de bouw van een hyperscale-datacenter. Een initiatief dat veel steun kreeg, wat ook in ledengroei zichtbaar werd.

Versterking team

Aanvang 2021 werkte de website, er kon gestemd worden, er was een nieuwsbrief, deelnemers ontvingen mail over belangrijke besluiten. Het liep allemaal voortvarend. De pers schreef over ons. Keerzijde was dat ‘het nieuwtje’ er voor hen af was. Daarom werd in 2021 ingezet op versterking van het team. En dat lukte dankzij een grote groep vrijwilligers die vaak dagelijks meewerken. De ervaring leert dat we voor bepaalde deskundigheid voorlopig niet om betaalde krachten heen kunnen. Voor Land van Ons is ledengroei essentieel. Nieuwe deelnemers vergroten ons draagvlak in de maatschappij en brengen extra kapitaal in, zodat we grond kunnen blijven kopen en laten beheren. We doorliepen met succes een aanvraag bij Stichting DOEN. Voor betaalde opdrachten kan in 2022 geoormerkt geld van DOEN aangewend worden, zodat hiervoor geen deelnemersgeld hoeft te worden vrijgemaakt.

Eerste oogst: boekweit

Webshop-aanbieding

Korte keten

In 2021 zijn we echt van start gegaan met de ‘korte keten’ binnen Land van Ons. Eind 2020 en begin 2021 kon iedereen het boekweitpakket bestellen en zijn deze uitgeleverd. Als bestuur zijn we een beetje te enthousiast geweest qua verwachtingen, er bleef heel wat boekweit ‘over’ om elders te verkopen.

Deze uitdaging zijn we aangegaan door met verschillende winkels in contact te komen, nieuwe aangepaste pakketten in onze webshop te presenteren en bovenal door nieuwe, lekkere producten te maken van de boekweit zodat een ieder dit gewas uiteindelijk kan proeven. In 2021 hebben we verschillende gewassen geteeld, waaronder baktarwe en huttentut waarvan door koude persing een prachtige olie is geproduceerd.

De webshop van Land van Ons is het belangrijkste verkoopkanaal en we zien veel deelnemers maar ook niet-deelnemers regelmatig terugkeren om lekkere producten te kopen die letterlijk op eigen akkers zijn geteeld. De webshop wordt de komende tijd uitgebreid met nieuwe producten en verbeterde service.

We blijven ons inzetten voor gewassen die in eerste instantie goed zijn voor de biodiversiteit maar daarnaast goed van smaak en 100% geteeld, verwerkt en geproduceerd in Nederland. Op die manier reduceren we het gesleep met halffabricaten en eindproducten over de landsgrenzen.

Interne organisatie

Land van Ons heeft haar groei en geleidelijke professionalisering in 2021 voortgezet dankzij de inzet van ruim 300 deskundige vrijwilligers op vele terreinen, niet alleen landbouw en biodiversiteit, maar ook grondaankoop, vermarkten van producten, juridische zaken, financiën en administratie, ICT, PR en communicatie, organisatieontwikkeling, enzovoort.

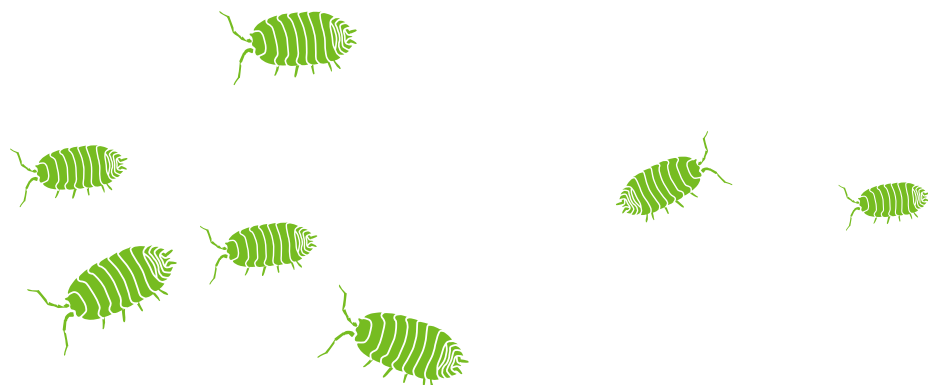
In maart is het bestuur, na een grondige selectie, uitgebreid van 2 naar 7. Al vrij snel hebben 2 bestuursleden het bestuur helaas alweer verlaten. De uitdagingen voor zowel bestuursleden als vrijwilligers zijn groot, door de onstuimige groei, het brede activiteitenpakket van Land van Ons en het pionierskarakter van onze organisatie. Soms worden vrijwilligers al snel weer geroepen door andere verplichtingen, kunnen ze hun draai niet vinden of blijkt de belasting te groot.

Het werven, selecteren en opleiden van nieuwe vrijwilligers vraagt continu veel aandacht. Gelukkig tot nu toe met goed resultaat. Alleen in PR en Communicatie hebben we in 2021 een professional op ZZP-basis als coördinator aangenomen, omdat opvolging door een vrijwilliger met voldoende tijd en competenties niet haalbaar bleek.

Enkele relevante gebeurtenissen

- Bevorderen van de oprichting Stichting Voorgrond (met ANBI-status), die als doel heeft een additionele bron van kapitaal te scheppen voor (o.a.) Land van Ons en (biodiversiteits)onderzoek en- educatie.
- Uitwerking van een vrijwilligerskostenvergoeding, ingaande vanaf 1-1-2022. De onkosten, zeker met bijeenkomsten en bezoeken door heel het land en logistieke activiteiten door vrijwilligers voor de korte keten, bleken soms sterk te kunnen oplopen.
- Uitwerking van het proces van selectie & aankoop tot ontwikkeling en beheer en exploitatie in nauwe afstemming met alle betrokken vrijwilligers.
- In oktober gaf de servicepartner voor MijnGrond aan dat hij een andere eigenaar had, die het aantal klanten sterk wilde reduceren. Er is een nieuwe leverancier geselecteerd. De wisseling van leverancier viel samen met het ontwikkelen van nieuwe functionaliteit en heeft helaas tot vertraging van oplevering tot in april 2022 geleid.

De Kascontrolecommissie is uitgebreid en speelt een actieve rol als gesprekspartner voor het bestuur rond administratie en toezicht.

Vooruitblik op 2022

In dit derde jaar van ons bestaan ronden we de geografische spreiding af die we ons in 2020 hadden voorgenomen, met aankopen in Brabant, Zeeland en Limburg. Daarnaast blijven we alert speuren naar percelen met een bijzonder verhaal als Zeewolde en Lutkemeerpolder.

Er is financiële ruimte voor andere aankopen, want de discussie over aankoop van de Lutkemeerpolder bij Amsterdam zal naar verwachting dit jaar nog niet tot een aankoop leiden, hoewel we ons graag laten verrassen. De percelengroep is druk bezig andere interessante opties te onderzoeken. Op dat vlak volgen we ook met belangstelling de ontwikkelingen in het Haagse dossier over de uitkoop van agrarische bedrijven. We zien dat de provincies weliswaar heel veel budget toegewezen hebben gekregen, maar blijken een recente discussie in de Tweede Kamer nog verre van succesvol zijn. Dat burgers wederom langs de zijlijn mogen toekijken is o.i. een gemiste kans. Wij willen als Land van Ons daar een rol bij kunnen vervullen. Een voorstel moet voor het zomerreces klaar zijn.

Een ander aspect in het verlengde daarvan heeft ook te maken met de instroom van kapitaal. Het afgelopen jaar was er een toenemend aantal deelnemers dat bereid is grotere (vanaf € 20.000) bedragen voor langere tijd onder te brengen. We verwachten dat hier nog ruimte zit voor extra groei. Dat zou mooi zijn.

In 2021 hebben we een eerste jonge boer aan een stuk grond en een woning kunnen helpen, om van daaruit een boerenbedrijf op te bouwen. De belangstelling van jonge mensen is vrij groot. We hebben ons voor 2022 voorgenomen om tenminste drie boeren in spe aan een plek te helpen.

Op het vlak van de monitoring van de biodiversiteit op de aangekochte percelen verwachten we dit jaar de nodige stappen te kunnen zetten. De uitrol van het programma om het te kunnen volgen is voorzien voor de eerste helft van 2022.

Ook onze inspanning om aandacht te vragen voor landbouwgewassen die een direct positief resultaat hebben op de insectenstand (zoals boekweit en huttentut) zal verder worden uitgebouwd.

Met steun van stichting DOEN versterken we onze marketingafdeling. Zo kunnen we nu gaan inzetten op optimalisering van de online marketing en het inzetten van specifieke instrumenten voor betere monitoring en aansturing hiervan. Alle analyses zullen leiden tot een nieuw strategisch marketingplan, dat in april af moet zijn. Acties en campagnes zullen worden opgezet in hogere versnelling en de persafdeling is versterkt met een professioneel netwerk in de media en interne training.

Financiën

In 2021 is het aantal deelnemers toegenomen van 9.676 naar 16.893, hetgeen resulteerde in (alle bedragen afgerond) € 133.000 aan lidmaatschapsbijdragen. De organisatiekosten bedroegen in 2021 € € 163.000 tegen € 55.000 in 2020. Dit weerspiegelt de toenemende inspanningen en gerelateerde kosten op het vlak van marketing en communicatie (ruim 30% van het totaal), automatisering (40%), adviseurs (bijv. taxaties, notaris, advies, accountant) en bijeenkomsten en webinars. De korte keten is in 2021 verder ontwikkeld met meer producten en afzetkanalen. Er is voor € 150.000 verkocht, waarvan ruim 80% via de webshop als belangrijkste afzetkanaal. De percelen brachten in 2021 € 36.000 op aan pachten en Europese landbouwsubsidies.

De financiële lasten, door provisies voor betalings-systemen en negatieve rente op banksaldo, bedroegen € 25.000. Dit resulteerde in een exploitatieresultaat van € 6.000 positief.

Storten van kapitaal (aankopen van m²) loopt via MijnGrond. In juni 2021 zijn 5 modellen voor maatwerk-afspraken voor grote storting door de deelnemers goedgekeurd. In totaal is in 2021 € 6,8 miljoen ontvangen aan kapitaalstorting en is het eigen vermogen van de coöperatie gestegen van € 3,3 miljoen eind 2020 naar € 10,1 miljoen eind 2021, waarvan € 2,8 miljoen van storting onder maatwerkafspraken.

In 2021 is € 5,1 miljoen geïnvesteerd in nieuwe percelen ten opzichte van € 2,2 miljoen in 2020.

Land van Ons is conservatief gefinancierd. In 2021 zijn geen nieuwe leningen aangegaan. Eind 2021 staan er 2 leningen uit met een waarde van € 0,7 miljoen.

In augustus is € 0,7 miljoen subsidie ontvangen van Holland Rijnland als bijdrage in de aanschaf van Oud-Ade.

Op aankopen van percelen wordt € 0,20 per m² gereserveerd voor herinrichting. Eind 2021 is hiervoor € 0,3 miljoen voorzien. Tot eind 2021 is slechts een beperkt bedrag besteed aan herinrichting. Met het gereed komen van de beheerplannen zal meer aan herinrichting besteed gaan worden.

Land van Ons is zeer liquide met € 4,6 miljoen op de bank eind 2021. Hier stond wel de aankoopverplichting tegenover voor 25 hectare landbouwgrond en bedrijfs-woning in Millingen ter waarde van € 2,4 miljoen die inmiddels zijn betaald.

Vanuit de optiek van risicobeheer zijn in 2021 verzekeringen afgesloten en is een abonnement genomen voor juridische ondersteuning.

In verkorte vorm zien de balans en exploitatierekening er voor 2021 uit zoals hiernaast weergegeven.

Zie onze website voor de uitgebreide door een externe accountant samengestelde jaarrekening met balans, exploitatierekening, kasstroomoverzicht, grondslagen en toelichtingen.

Balans

in euro's

Activa			Passiva		
	31-12-2021	31-12-2020		31-12-2021	31-12-2020
Ontw. kosten applicaties	77.226	39.132	Eigen vermogen	10.097.243	3.320.910
Percelen	6.596.891	2.211.981	Voorzieningen	286.025	99.673
Voorraden	44.703	54.449	Langlopende schulden	695.000	695.000
Vorderingen	64.124	10.997	Kortlopende schulden	258.127	224.640
Liquide middelen	4.553.451	2.023.664			
Totaal	11.336.395	4.340.223	Totaal	11.336.395	4.340.223

Exploitatierekening

in euro's

	2021	2020
Baten	575.582	68.146
Lidmaatschappen en donaties	146.317	63.512
Exploitatie Percelen	35.763	2.000
Herinrichtingsbijdrage	200.371	-
Verkoop producten (korte keten)	148.685	-
Overige opbrengsten	44.446	2.634
Lasten	569.389	63.169
Organisatiekosten	163.006	54.601
Exploitatie Percelen	34.762	-
Herinrichtingskosten / voorziening herinrichting	200.371	-
Verwerkings- en logistieke kosten (korte keten)	147.105	
Financiële lasten minus baten	24.640	8.568
Vennootschapsbelasting	495	-
Exploitatieresultaat na belastingen	6.193	4.977

16.893 deelnemers

300 vrijwilligers

7e Trouw Duurzame Top 100

6500 volgers op Facebook

1.006.200 door deelnemers gekochte m² grond

>10 miljoen euro

5500 volgers LinkedIn

25.000 ontvangers nieuwsbrief Landscoop

**Land
van
Ons**

Land van Ons coöperatie ua

Rietgerweg 6/
7231 PV Warnsveld

www.landvanons.nl

